

LA PATUM DE BERGA CANDIDATA A OBRA MESTRA DEL PATRIMONI ORAL I IMMATERIAL DE LA HUMANITAT

Albert Rumbo

A hores d'ara, a ningú escapa que aquesta pot ser la darrera Patum abans que la festa gran de la ciutat de Berga sigui reconeguda com a Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat per part de la Unesco. A l'espera de la decisió del jurat internacional, la reunió del qual tindrà lloc entre el 21 i el 24 de novembre, creiem que aquest pot ser un bon moment per parlar de l'estat de la qüestió; del llarg camí recorregut fins avui, d'aquells elements que han propiciat la candidatura berguedana i dels objectius de futur que la festa i la pròpia Ciutat han d'assumir per afrontar els reptes del moment històric que ens ha tocat viure.

Antecedents

La primera vegada que es va parlar de la possibilitat que La Patum fos candidata a Patrimoni de la Humanitat fou el 20 de gener del 2001. Aquell dia, amb motiu de la inauguració de l'Arxiu Històric Comarcal, els representants institucionals del govern de la Generalitat de Catalunya comentaren als membres de l'Ajuntament de Berga la intenció del govern autonòmic de proposar la nostra festa com a candidata a obtenir tan preuat reconeixement.

A partir d'aquí s'inicià un procés de recerca documental, d'establiment de contactes i de redacció del dossier per tal que La Patum acabés essent la candidata que l'estat espanyol presentés davant la Unesco per a ser reconeguda com a Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat. El principal problema era que, a diferència del què passa amb el Patrimoni Material, cada estat només pot presentar una candidatura cada dos anys. Així, el primer entrebanc que va haver de superar La Patum fou ser l'escollida per l'estat davant celebracions tan reconegudes com les Festes del Pilar de Saragossa, Els Sanfermines de Pamplona, El Rocío de Huelva i el Corpus de Toledo o davant manifestacions tradicionals com el Silbo Gomero o el propi Flamenc.

La primera oportunitat de La Patum per esdevenir la candidata de l'estat fou el 31 de maig del 2002, dia en que el Consejo Nacional del Patrimonio, reunit a Toledo, va decidir que l'escollida per representar l'estat espanyol l'any 2003 fos la festa de Sant Joan de Ciutadella. Finalment, aquesta celebració no va superar el procés d'avaluació i el seu dossier fou rebutjat per errors d'estil, forma i contingut.

La segona oportunitat per a La Patum va arribar el 18 de juny del 2004, quan la mateixa institució, reunida aquesta vegada a Santiago de Compostel·la, va escollir La Patum com la candidata que l'estat espanyol presentaria davant la Unesco l'any 2005.

El dossier definitiu -que durant tot el procés s'ha tingut d'anar adaptant a les noves directrius que en cada moment ha anat marcant la pròpia Unesco- fou enviat a finals d'octubre. El passat mes de març, el Sr. Riëks Smeets, Director de Patrimoni Intangible de la Unesco, feia arribar al Ministeri de Cultura una carta notificant-los l'acceptació del dossier de La Patum pel fet de complir totes les característiques tècniques i d'estil marcades per l'organisme internacional. A la mateixa carta, el Sr. Smeets feia constar que aquest dossier era tècnicament perfecte i impecable, doncs de les 71 candidatures presentades a la Unesco la de La Patum ha estat la única que no ha tingut de modificar absolutament res.

Valors històrics, socials i culturals de la celebració

El dossier que sobre La Patum s'ha presentat davant la Unesco segueix l'esquema pautat per aquest organisme internacional, donant una especial atenció al pla d'acció de la festa durant els propers anys i a la justificació, apartat que exposa els elements que fan de la celebració una manifestació mereixedora d'obtenir el reconeixement com a Patrimoni de la Humanitat.

Així, en el dossier s'ha incidit molt en que La Patum és l'única celebració derivada de les antigues representacions que desfilaven a les processons del Corpus medieval que s'ha conservat arreu del món, la qual cosa la converteix en única i original. També s'ha remarcat el fet que a través d'ella la ciutat de Berga ha mantingut tots aquests elements tradicionals des de molt antic, i que la celebració s'ha anat adaptant, gradualment, al pas del temps, modernitzant-se i actualitzant-se alhora que mantenint l'essència de la qual fou dotada en els seus orígens.

Evidentment, són molts i diversos els trets remarcables d'una celebració amb més de sis-cents anys d'història com és La Patum, més si tenim en compte que La Patum per ella mateixa ja és un fet remarcable, però alguns dels més destacats serien els que es detallen a continuació.

Antiguitat de la festa i els seus elements

El primer tret remarcable de La Patum que s'ha exposat és l'antiguitat mateixa de la festa, explicant que el Corpus a l'antiga vila de Berga degué començar a celebrar-se al primer terç del segle XIV (segurament entre 1320 i 1333) i que derivada d'aquestes primeres celebracions del Corpus medieval en naixeria la Bulla, l'origen de la qual cal situar-lo probablement al darrer quart del mateix segle (1375-1400). La casualitat de la història, però, ha fet que les primeres referències conservades sobre la representació i els seus entremesos ens remuntin als anys 1454 i 1472.

D'altra banda, també s'ha remarcat l'antiguitat dels elements que formen La Patum en el sentit que totes les comparses que figuren a la representació sobrepassen el segle de vida. Entre aquestes s'han destacat, per antiguitat, el cap de la Guita Grossa - documentat al primer terç del segle XVII (1626)- i l'Àliga -construïda l'any 1756 i que actualment és la més antiga de Catalunya.

Continuïtat de la tradició

Un altre element destacat és que La Patum ha mostrat al llarg dels segles una continuïtat extraordinària en la tradició, de manera que diversos dels actes que conformen la festa es mantenen, pràcticament invariables, fa segles i segles. Això ha ocasionat el manteniment d'antigues tradicions en un marc de renovació constant que adapta la festa a les exigències actuals. En aquest sentit, La Patum manté la dualitat modern-antic, la qual cosa fa que els patumaires se sentin identificats amb la tradició heretada dels avantpassats i que a la vegada les noves generacions hi trobin elements actuals. La festa s'adapta a les exigències actuals mantenint viva la seva essència primigènia més de 600 anys després.

El fet que La Patum no se celebri fora de Berga, que les representacions no tinguin lloc fora del seu marc natural (plaça de Sant Pere i carrers del casc antic) i que sempre es representi per les mateixes dates (setmana de Corpus) han ajudat molt al manteniment d'aquesta tradició i han estat elements a tenir en compte en redactar el dossier.

Elements únics i singulars

Entre els elements que singularitzen La Patum se n'han destacat cinc per la seva transcendència i originalitat.

1.- El marc natural: La Patum ha mantingut el seu marc natural a través dels segles. La plaça de Sant Pere i els carrers del casc antic representen un escenari gairebé fet a mida per a la representació, de manera que, sense aquest ambient únic, La Patum no fora la mateixa.

2.- El factor humà de la participació: Un altre element clau és el de la participació. La Patum és, per sobre de tot, una festa participativa. No es tracta d'una festa on el públic esdevé un simple espectador, sinó que la gent participa activament en la celebració. La gent "fa" Patum, sense necessitat de dur cap comparsa. Sense aquesta participació activa, La Patum tampoc seria la mateixa. És per això que La Patum és una festa que s'ha de veure, però sobretot s'ha de viure; perquè La Patum acaba essent una vivència per a tots els que hi participen.

3.- La Guita: La Mulassa berguedana s'ha destacat pel fet que, a diferència de la resta de mulasses catalanes, la Guita de Berga ha mantingut la forma original d'aquest antic entremès: cos de mula, coll de girafa i un cap més o menys feréstec. És per això que cap

altra Mulassa és com la de Berga; la qual cosa fa que sigui un element únic dins el bestiar festiu català.

4.- *Els Plens*: S'han destacat com a comparsa genuïnament berguedana, que no es troba en cap més població catalana. S'ha deixat molt clar en tot moment que malgrat que molts indrets gaudeixen de Diables enlloc més presenten la forma, els atributs, el tipus de fuets i les reminiscències vegetals com a Berga. En aquest sentit, els Plens destaquen per dos motius; per haver mantingut vives a través dels segles reminiscències de cultes pagans de caràcter agrari i per haver esdevingut el major espectacle de La Patum.

5.- *El Tirabol*: El punt final de La Patum, quan Berga festeja el fet d'haver repetit el seu miracle anual, s'ha destacat per tractar-se d'un moment de comunió ritual que, tot i haver-se documentat a diverses poblacions, actualment a Berga encara continua celebrant-se cada any.

La concepció festiva mantinguda al llarg dels segles

Aquest punt lliga amb la continuïtat de la tradició, i s'hi ha incidit perquè moltes antigues consuetuds de La Patum s'han mantingut vives des de l'Edat Mitjana fins avui, fins i tot després de perdre la vigència històrica que les va gestar. Entre els elements que han mantingut aquesta primitiva concepció s'han remarcat el ple de l'Ascensió, els Quatre Fuets i els salts de Patum pels regidors.

El futur

En el moment de redactar aquest article, i un cop passada favorablement l'avaluació tècnica, l'avaluador designat per valorar La Patum ha d'estar realitzant l'avaluació científica, avaluació que un cop estigui enllestida serà elevada als membres del jurat internacional per tal que aquests, reunits entre el 21 i el 24 de novembre, preguin la decisió definitiva respecte la nostra festa màxima. Una decisió que es donarà a conèixer el 25 de novembre a la seu de la Unesco a París durant la Cerimònia de Proclamació de les Obres Mestres del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat.

En el cas que la decisió resulti favorable i la nostra festa obtingui l'esmentat reconeixement, seria la primera celebració catalana en ser considerada Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat i la segona de tot l'estat espanyol després del Misteri d'Elx. Actualment, a tot el món només 47 manifestacions tradicionals disposen d'aquest guardó.

L'obtenció d'aquest reconeixement internacional suposaria per a La Patum un element més per mantenir l'essència de la festa, ja que la mateixa Unesco esdevindria una protectora directa d'aquesta forma d'expressió cultural. Val a dir que un dels elements que més pretén preservar i evitar la Unesco és, precisament, l'explotació turística, per tal que la celebració mantingui al màxim la seva forma i concepció i no es desvirtui. Això, però, no vol dir que en cap cas sigui la Unesco qui regeixi el funcionament de La Patum, sinó que l'organisme internacional només té potestat per aconsellar.

D'altra banda, val a dir que en cas d'obtenir el reconeixement no haurem arribat al final del camí, sinó que davant nostre s'obriran noves expectatives i que la tasca tot just començarà llavors. L'assegurar la preservació i continuïtat de la celebració, el manteniment de la tradició, la convenientment i necessària modernització de la festa a la vegada que és manté la seva essència o la plasmació efectiva d'una infraestructura cultural destinada a donar a conèixer i explicar La Patum són alguns dels reptes que la ciutat de Berga ha d'assumir de cara al futur. Tot això, però, si tot va bé, ja serà objecte d'un altre article.

Albert Rumbo i Soler

Manifestacions tradicionals reconegudes com a Obres Mestres del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat per part de la Unesco

Proclamació del 2001

Àfrica

El patrimoni oral de Gelede (Benín).

El Gbofe d'Afounkaha, música de trompetes transversals de la Comunitat Tagbana (Costa d'Ivori).

L'espai cultural de Sosso Bala a Niagassola (Guinea).

Països àrabs

L'espai cultural de la plaça de Jemaa el-Fna (Marroc).

Àsia i Pacífic

El ritu ancestral i la música del ritual del lloc sant de Jongmyo (Corea).

Els cants Hudhud d'Ifugao (Filipines).

El teatre sànscrit de Kutiyattam (Índia).

El teatre Nôgatu (Japó).

L'espai cultural de la regió de Boysun (Uzbekistan).

L'òpera Kungu (Xina).

Europa

El Misteri d'Elx (País Valencià).

Els cants polifònics georgians (Geòrgia).

L'òpera de marionetes de Sicília (Itàlia).

La fabricació artesanal de crucifixos i el seu simbolisme a Lituània.

L'espai cultural i la cultura oral de Semeiskie (Rússia).

Llatinoamèrica i Carib

La llengua, les danses i la música Gafuna (Belize).

El Carnaval d'Oruro (Bolívia).

L'espai cultural de la Fraternitat de l'Esperit Sant de Congos de Villa Mella (República Dominicana).

El patrimoni oral i les manifestacions culturals del poble Zapara (Equador i Perú).

Proclamació del 2003

Àfrica

L'artesanía i la pràctica del treball en fusta dels Zafimaniry (Madagascar).

Les tradicionals orals dels pigmeus Aka (República Centreafricana).

Països àrabs

L'epopeia Al-Sirah Al-Hilaliyyah (Egipte).

La cançó Sanáa (Iemen).

El Maqam iraqià (Irak).

Àsia i Pacífic

El ballet clàssic reial (Cambodja).

Els cants èpics Pansori (Corea).

La tradició de la recitació Vèdica (Índia).

El teatre de marionetes Wayang (Indonèsia).

El teatre de marionetes de Ningyo Johruri Bunraku (Japó).

L'art dels Akyns, contadors èpics (Kirguizistan).

La música tradicional de Morin Khuur (Mongòlia).

Les danses i els discursos cantats de Lakalaka (Tonga).

Els dibuixos a la sorra dels Vanuatu (Vanuatu).

La música coral vietnamita de Nha Nhac (Vietnam).

L'art musical del Guqin (Xina).

La música Shashmoqom (Tadjikistan i Uzbekistan).

Europa

El Mugham (Azerbaidjan).

El Carnaval de Binche (Bèlgica).

L'espai cultural de Kihnu (Estònia).

L'art dels Meddah, els contadors públics (Turquia).

Les cançons i les danses de les celebracions del Bàltic (Estònia, Letònia i Lituània).

Llatinoamèrica i Carib

L'andina cosmovisió dels Kallawaya (Bolívia).

Les expressions orals i gràfiques dels Wajapi (Brasil).

El Carnaval de Barranquilla (Colòmbia).

La Tumba Francesa de la Caridad de Oriente (Cuba).

El patrimoni i les tradicions dels marrons de Moore Town (Jamaica).

La festivitat indígena dedicada als Morts (Mèxic).